

SXEDIO.H31

25.4.1960: Ο ΔΗΜΟΣΙΟΓΡΑΦΟΣ ΤΗΣ ΕΘΝΙΚΗΣ ΑΝΤΩΝΗΣ ΦΑΡΜΑΚΙΔΗΣ ΑΠΑΓΑΓΕΤΑΙ ΚΑΙ ΚΡΑΤΕΙΤΑΙ ΓΙΑ ΕΝΑ ΔΕΚΑΗΜΕΡΟ ΣΕ ΣΠΗΛΙΑ ΠΑΡΑ ΤΗ ΛΕΥΚΩΣΙΑ

Ο κύκλος της βίας που στρεφόταν εναντίον των εφημερίδων και δημοσιογράφων της αντιπολίτευσης ολοκληρώθηκε στις **25** Απριλίου **1960** με την απαγωγή του Αρχισυντάκτη της εφημερίδας ΕΘΝΙΚΗ και Αρχισυντάκτη-διευθυντή της εφημερίδας ΑΛΗΘΕΙΑ της Λευκωσίας.

Οι απειλές εναντίον των ανθρώπων του τύπου έδιναν και έπαιρναν καθώς οι τραμπούκοι εννοούσαν να επιτύχουν να σιγήσει η φωνή της αντιπολίτευσης.

Ενα φυλλάδιο που κυκλοφόρησε ευθύς μετά τις επιθέσεις και τους ξυλοδαρμούς των διευθυντών των εφημερίδων ΕΘΝΙΚΗ και ΧΡΟΝΟΣ της Λεμεσού Λοΐζου Κυθραιώτη και Δ. Δημητριάδη (Ντόριαν) προειδοποιούσε:

"Η υπομονή έχει τα όρια της και η ανεκτικότητα τα περιθώρια της. Όταν ταύτα εξαντλούνται ο λαός αναλαμβάνει στα χέρια του το μαστίγιον του καθαρμού.

Διεξήγαμεν κατά της στυγνής αποικιοκρατίας ένα σκληρόν και άνισον αγώνα, διά την ελευθερίαν της Κύπρου μας. Ηττήθη η αποικιοκρατία. Ηνέχθημεν όμως μέσα στις τάξεις του λαού μας τους φίλους και στυλοβάτες της. Αυτό τους κατέστησε θρασεείς και επεδόθησαν εις το ανόσιον έργον των, το οποίον συνέχισαν μη ανηθικούς και διεφθαρμένους υπερανθρώπους και όλοι μαζί απλώνουν τους μαύρους πλοκάμους των και πνίγουν και δηλητριάζουν τον λαόν. Φθάνει πια. Υπομονή και ανεκτικότητα εξηντλήθησαν.

Προειδοποιούμεν την τετράδα Δέρβη-Ντόριαν-Φαρμακίδη- Σέρβα, οι οποίοι με οχετόν την λεγομένην "Εθνικήν" μολύνουν την ατμόσφαιραν της Νήσου μας, ότι αποφασίσαμεν να κλείσωμεν το στόμα τους. Η επαίσχυντος πατριδοκαπηλική πολιτική των θα

σαβανωθή οριστικά και κανένας θόρυβος δεν θα τους σώσει. Υπηρετούντες την Ιντέλλιτζενς Σέρβις επεδίωξαν σήμερα να προκαλέσουν ρήξιν μεταξύ των δύο εθνικών συμβόλων μας, του Μακαρίου και του Διγενή. Και έγραψαν σήμερα εις την "Εθνικήν", ότι 15 τραμπούκοι επέδραμον εις τα γραφεία της μετά την αποχώρησιν των συντακτών της και ότε έπρεπε ήδη να είχον αρχίσει την εκτύπωσιν καθήλωσαν τους εργάτας, κατέστρεψαν τας σελίδας της εφημερίδας και συναπεκόμισαν τα χειρόγραφα.

Η καταστροφή των σελίδων υπήρξε πλήρης, γράφει η εθνική, η οποία όμως εξεδόθη κανονικώς. Και γεννάται το εύλογον ερώτημα εις τον λαόν: Αφού οι οπλοφόροι τραμπούκοι κατέστρεψαν πλήρως τας σελίδας και ανέτρεψαν τα πάντα πως εξεδόθη αρτίως και ομαλώς η εφημερίς;

Αλλά ο άτιμος επιδιωκόμενος σκοπός, ετύφλωσε τους ανθηνωτικούς της Εθνικής, ώστε να μη μπορέσουν να σκεφθούν το ανωτέρω απλούστατον πράγμα. Και ο σκοπός ήτο να προκληθή ρήξις Μακαρίου- Διγενή. Και παρουσιάσθη ότι άνθρωποι του Μακαρίου κατέστρεψαν τας σελίδας διά να μη δημοσιευθούν δηλώσεις του Διγενή. Γεννάται όμως και πάλιν το ερώτημα. Πως ήξεραν οι "τραμπούκοι" ότι υπήρχον δηλώσεις του Διγενή και επήγαν να τας καταστρέψουν; Και αφού τέλος πάντων επήγαν, και κατέστρεψαν τα πάντα και τας δηλώσεις, πώς εξεδόθη η εφημερίς κανονικώς με τας δηλώσεις και όλην την ύλην, όπως ακριβώς κάθε ημέραν που δεν έκαμναν επιδρομήν "τραμπούκοι" στα γραφεία της;

Όλα αυτά όμως φανερώνουν την άτιμον σκευωρίαν των αδιστάκτων υποκειμένων που χαράσσουν την αντεθνικήν πολιτικήν της "εθνικής".

Ητο όμως τόσον χονδροκομμένη και άστοχος, σκευωρία, ώστε απεκαλύφθη αυτομάτως. Η αποκάλυψις όμως δημιουργεί ωρισμένας υποχρεώσεις εις όσους ονειρεύθησαν μίαν ελευθέραν Κύπρον, απηλλαγμένην του μιάσματος ακαθάρτων υποκειμένων τύπου Δέρβη- Ντόριαν- Φαρμακίδη- Σέρβα.

Προειδοποιούμεν σαφώς ότι κλείσωμεν τους οχετούς των καπήλων και θα επιβάλωμεν εις αυτούς τιμωρίαν σκληράν και αμειλικτον.

Θα αποκόψωμεν την γάγγραιναν από το σώμα του λαού. Ημείς οι οποίοι δεν εφοβήθημεν την ιμπεριαλιστικήν αποικιοκρατείαν δε θα κύψωμεν προ των φαύλων ανθρωπαρίων της ανηθίκου προδοσίας και της αντεθνικής σκευωρίας. Λυπούμεθα διότι ηναγκάσθημεν να εκδώσωμεν την παρούσαν προκήρυξιν. Πράττομεν όμως τούτο εις συνέχισιν του αγώνος διά την κάθαρσιν της εθνικής μας ζωής και με την πίστιν ότι επιτελούμεν ιερόν καθήκον έναντι της πατρίδος και του λαού μας.

Ο ΑΓΩΝ ΣΥΝΕΧΙΖΕΤΑΙ

Ο Αντώνης φαρμακίδης είχε σε "βάρος" του το γεγονός ότι είχε εργασθεί για την κυκλοφορία της εφημερίδας "Εθνική"

γιατί μετά τη διάλυση των σελίδων της μετά από προηγούμενη επίθεση εργάστηκε και βοήθησε στην κυκλοφορία της εφημερίδας.

Οι τυπεργάτες τον είχαν ειδοποιήσει και εκείνες αφαίρεσε το κύριο άρθρο από την κορυφή της σελίδας και στη θέση του τοποθέτησε την είδηση της επίθεσης και διάλυσης των σελίδων.

Μετά τις απειλές που είχαν διατυπωθεί εναντίον του φοβήθηκε ότι το εγχείρημα της διάλυσης των σελίδων θα εφαρμοζόταν στην περίπτωση της "Αλήθειας". Γι' αυτό ειδοποίησε την αστυνομία και έστειλε μερικούς άντρες της να φρουρούν τα τυπογραφεία.

Ηταν Κυριακή και ετοίμαζε την έκδοση της εφημερίδας του "Αλήθειας". Ο ίδιος καθυστέρησε την αναχώρηση του μέχρι που οι σελίδες μπόκαν στο ταχυπαιστήριο.

Ο δημοσιογράφος της "Εθνικής" Πέτρος Πετρίδης που συνεργαζόταν και με την "Αλήθεια" έγραφε αργότερα (Ιστορική Εγκυκλοπαίδεια Κύπρου, περίοδος 1960-73, τόμος Α):

"Στις 3 το πρωί της Δευτέρας, 25 Απριλίου 1960, με οδηγό τον υπάλληλο της "Αλήθειας" Κόκο

Χατζηδημητρίου, ο Αντώνης Φαρμακίδης αναχώρησε για το σπίτι του, στην οδό Προδρόμου στο Στρόβολο.

Μαζί τους ήταν ο τυπογράφος Ανδρέας Γεωργίου που τον άφησαν προηγουμένως στο σπίτι του.

Ο οδηγός άφησε τον Αντώνη Φαρμακίδη έξω από την πόρτα του σπιτιού του και προχώρησε για να στρίψει το αυτοκίνητο.

Καθώς επέστρεφε τον είδε να προχωρεί προς την πόρτα και να ετοιμάζεται να την ανοίξει. Την ίδια στιγμή όμως αντιλήφθηκε μερικά πρόσωπα να επιτίθενται κατά του Φαρμακίδη και άκουσε τον ίδιο να φωνάζει.

Συγχυσμένος από τη σκηνή που παρακολούθησε και τρομοκρατημένος ανέπτυξε ταχύτητα, ενώ ηκούσε την σειρήνα του αυτοκινήτου. Προχώρησε πιο κάτω, και μπήκε σε ένα δρομάκι που έβγαζε στην άλλη πλευρά του Πεδιαίου και προχώρησε προς την αστυνομική σχολή Στροβόλου για να ζητήσει βοήθεια.

Σταμάτησε μπροστά στην κλειστή εξώπορτα και άρχισε να φωνάζει. Κανένας δεν τον άκουσε. Διέσχισε το δρόμο και κτύπησε την πόρτα του απέναντι σπιτιού. Ήταν η κατοικία του Χαράλαμπου Χασάπη, που είχε διορισθεί αρχηγός της Αστυνομίας, αλλά δεν είχε ακόμα αναλάβει καθήκοντα.

Όταν οι αστυνομικοί πήγαν στο σπίτι του Φαρμακίδη διαπίστωσαν ότι ο ίδιος έλειπε. Στη βεράντα βρήκαν αίματα, τα γυαλιά του και ένα σεντόνι. Αίματα υπήρχαν και στον τοίχο του διαδρόμου και ίχνη πάλης παντού.

Πράγματι είχε γίνει άγρια πάλη.

Μόλις ο Φαρμακίδης δοκίμασε να γυρίσει το κλειδί, η πόρτα άνοιξε και βρέθηκε αντιμέτωπος με **5-6** πρόσωπα, που τον περίμεναν. Εσπασαν το παράθυρο του υπνοδωματίου και νωρίς, πήραν μερικά σεντόνια και περίμεναν να τον "κουκουλώσουν" μόλις θα έμπαινε μέσα.

Όταν όμως τους αντελήφθη αντέδρασε απότομα και κτύπησε τον ένα με τον γρόνθο του. Εκείνοι αιφνιδιασμένοι από την αντεπίθεση οπισθοχώρησαν

προς στιγμή, αλλά στη συνέχεια τον κτύπησαν στο πρόσωπο και στην κεφαλή με πιστόλι. Το αίμα έτρεχε από το πρόσωπο του, αλλά αντί να βγει έξω όρμησε στο διάδρομο και "ωχυρώθηκε" στην κουζίνα. Αρπάξε ένα μαχαίρι του ψωμιού, ενώ προσπαθούσε ταυτόχρονα να κρατά την πόρτα κλειστή με το σώμα του.

Εσπρωχναν από έξω οι οπλοφόροι κι εκείνος προσπαθούσε να τους συγκρατήσει από μέσα. Κάθε φορά που άνοιγε λίγο η πόρτα, περνούσε το μαχαίρι από το άνοιγμα για να τους κόψει τα χέρια.

Η διελκυστίνδα αυτή κράτησε μόνο μερικά λεπτά. Δύο τρεις από τους επιδρομείς έκαμαν τον γύρο του σπιτιού και μπήκαν από την πίσω πόρτα της κουζίνας που ήταν ξεκλείδωτη. Ορμησαν πάνω του και τον κουκούλωσαν με ένα δεύτερο σεντόνι, που πήραν από το κρεβάτι. Έδεσαν σφικτά τις άκρες του και έτσι δεμένο τον έσυραν μέχρι κάτω. Ήταν ένα κλεμμένο αυτοκίνητο, μάρκας Ωστιν, με αριθμούς ΑΕ824.

Από το αυτοκίνητο αυτό άρχισαν οι αστυνομικές έρευνες όταν γύρω στις 10 το πρωί βρέθηκε πυρπολημένο στην τοποθεσία Λαούδια του χωριού Γέρι. Ομως κανένα άλλο ίχνος δεν υπήρχε.

Ομάδες αστυνομικών κτένιζαν την περιοχή, σπαρμένη με σιτάρι και κριθάρι που βρισκόταν στην ανάπτυξη του και τους λάκκους του νερού, έχοντας σχεδόν σαν δεδομένο ότι κάπου εκεί θα εύρισκαν το πτώμα του.

Οι έρευνες ήταν άκαρπες. Γιατί οι απαγωγείς, αφού τον έβαλαν σε ένα άλλο αυτοκίνητο, τον οδήγησαν σε ένα σπιτάκι λίγο έξω από το χωριό Δάλι, κοντά στη Λευκωσία.

Τον άφησαν κλειδωμένον σε ένα μικρό δωμάτιο μέχρι το απόγευμα. Το δωμάτιο είχε ένα παράθυρο που ήταν κλειστό. Το άνοιξε με προσοχή και δοκίμασε να πηδήξει. Τον αντιλήφθηκαν και αφού τον άρπαξαν τον έδεσαν χέρια-πόδια.

Όταν νύκτωσε, έτσι δεμένο και φιμωμένο τον τύλιξαν με το ίδιο σεντόνι και τον έβαλαν σε ένα

αυτοκίνητο. Υστερα από ταξίδι μιας ώρας περίπου έφθασαν λίγο έξω από τον Γερόλακκο, παρά τη Λευκωσία.

Η απαγωγή ξεσήκωσε θύελλα. Ενώ η αστυνομία συνέχιζε τις έρευνες της η αντιπολίτευση κινήθηκε προς την κατεύθυνση του στρατηγού Γρίβα. Εστειλε σαν απεσταλμένο στην Αθήνα τον Ανδρέα Ιακωβίδη για να του ζητήσει να φροντίσει για τη σωτηρία του Φαρμακίδη.

Ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος έσπευσε να καταδικάσει από τους πρώτους την απαγωγή παρά το γεγονός ότι η αστυιοπολίτευση επέρριπτε την ευθύνη σε ανθρώπους του.

Στη δήλωση του όμως έσπευσε να εκφράσει τη θλίψη του γιατί μερίδα του τύπου είχε παρεκκλίνει από την καλώς νοούμενη ελεύθερη έκφραση αφήνοντας υπαινιγμούς για τη στάση της εφημερίδας:

"Η διαμόρφωσις γνώμης επί παντός ζητήματος της Πολιτείας και η ελευθέρα έκφρασις αυτής είναι δικαίωμα παντός πολίτου ελευθέρου και ευνομούμενου κράτους. Το δικαίωμα τούτο ασκούμενον υπό της δημοσιογραφίας υπευθύνως και εν τω πλαίσιω των νόμων αποτελεί λειτούργημα, το οποίον πρέπει να κρατήται υψηλά και να αποβαίνει προς όφελος και συνεχή πρόοδον των πολιτών ανεξαρτήτως πολιτικών πεποιθήσεων.

Είναι θλιβερόν ότι μερίς του τύπου, παρεξέκλινε της καλώς νοουμένης ελευθέρας εκφράσεως, αλλ' ακόμη θλιβερώτερον, το γεγονός ότι απετολήθη παρεμπόδισις της ασκήσεως του δικαίωματος του ελευθέρως εκφράζεσθαι.

Καταδικάζομεν την άσκησιν βίας κατά της εφημερίδος "Εθνική" και του κ. Φαρμακίδη οθενδήποτε προερχομένην και ουδεμία πρόκλησις εν ουδεμιά περιπτώσει επιτρέπεται να χρησιμοποιηθή ως δικαιολογία διά τοιαύτας ενεργείας, αι οποίαι υποβιβάζουν και εκθέτουν τον πολιτισμόν του λαού μας.

Ποιούμεθα θερμήν έκκλησιν προς πάντας όπως βοηθήσουν την αστυνομίαν εις το έργον της και

συμβάλουν εις την ασφαλή επάνοδο του κ. Φαρμακίδη".

(Μεταγλώττιση)

"Η διαμόρφωση γνώμης σε κάθε ζήτημα της πολιτείας και η ελεύθερη έκφραση της είναι δικαίωμα κάθε πολίτη ελεύθερου και ευνομούμενου κράτους. Το δικαίωμα αυτό ασκούμενο από τη δημοσιογραφία υπεύθυνα και στο πλαίσιο των νόμων αποτελεί λειτούργημα, το οποίο πρέπει να κρατείται ψηλά και να αποβαίνει προς όφελος και συνεχή πρόοδο των πολιτών ανεξάρτητα από πολιτικές πεποιθήσεις.

Είναι θλιβερό ότι μερίδα του τύπου, παρεξέκλινε από την καλώς νοούμενης ελεέθερης έκφρασης, αλλ' ακόμη θλιβερότερο, το γεγονός ότι αποτολήθηκε παρεμπόδιση της άσκησης του δικαιώματος ελεύθερης έκφρασης.

Καταδικάζουμε την άσκηση βίας κατά της εφημερίδας "Εθνική" και του κ. Φαρμακίδη οποθενδήποτε και αν προέρχεται και καμμιά πρόκληση, σε καμμιά περίπτωση, δεν επιτρέπεται να χρησιμοποιηθεί ως δικαιολογία για τέτοιες ενέργειες, οι οποίες υπιβιάζουν και εκθέτουν τον πολιτισμό του λαού μας.

Ποιούμεστε θερμή έκκληση προς όλους όπως βοηθήσουν την αστυνομία στο έργο της και συμβάλουν στην ασφαλή επάνοδο του κ. Φαρμακίδη".

Σε δήλωση καταδίκης της απαγωγής του Αντώνη Φαρμακίδη προέβη και ο υπουργός Εσωτερικών της Μεταβατικής Κυβέρνησης Τάσσος Παπαδόπουλος, ο οποίος, όπως και ο Μακάριος, έσπευσε να επικρίνει την κακόβουλη και υβριστική δημοσιογραφία τονίζοντας ότι όσοι την ασκούν πρέπει να έχουν υπόψη τους ότι η ανεύθυνη δημοσιογραφία εξεγείρει και εξάπτει συναισθήματα.

Ανέφερε ο Τάσσος Παπαδόπουλος:

"Υπό οίωνδήποτε αισθημάτων και αν κατείχοντο τα ανεύθυνα άτομα, τα οποία διέπραξαν τη κατά του κ. Φαρμακίδη επίθεσιν ουδόλως δικαιολογούνται να λάβουν τον νόμον εις τας χείρας των και να

διαπράξουν αδίκημα. Η πράξις των αποτελεί αδίκημα και ως τοιούτον θα τιμωρηθή. Δύναμαι να σας διαβεβαιώσω ότι η Αστυνομία καταβάλλει συντόνους προσπάθειάς προς ανακάλυψιν και τιμωρίαν των ενόχων και ότι όπως πάντοτε η αστυνομία θα πράξη το καθήκον της άνευ προκαταλήψεως ή ευνοίας.

Οιαδήποτε παρεμπόδισις της ελευθερίας του τύπου αποτελεί κίνδυνον κατ' αυτής ταύτης της ελευθερίας του κράτους. Το Κράτος όμως παραλλήλως δικαιούται να αναμένη από πρόσωπα ασχολούμενα με την υψηλήν αποστολήν της δημοσιογραφίας να αρθούν εις το ύψος της αποστολής των και να ακολουθούν τα πλαίσια της κοσμιότητος και αξιοπρεπείας, συμπεριφερόμενα ως υπεύθυνα και πολιτικώς ώριμα άτομα.

Εκφεύγοντες των πλαισίων τούτων και ασκούντες αντί υπεύθυνου και εντίμου αντιπολιτεύσεως, η οποία είναι γόνιμον πολιτικόν στοιχείον, κακόβουλον και υβριστικήν επίθεσιν εναντίον των αντιπάλων των πρέπει να έχουν υπ' όψιν των ότι η τοιαύτη ανεύθυνος δημοσιογραφία εξεγείρει και εξάπτει τα συναισθήματα ατόμων, τα οποία με πολλήν αγάπην και εκτίμησιν περιβάλλουν τους αντιπάλους των.

Όσοι αντιλαμβάνονται την δημοσιογραφίαν ως κοινωνικόν και πολιτικόν λειτούργημα πρέπει και ως λειτούργημα να ασκώσι ταύτην.

Παρ' όλα ταύτα η κατά του κ. Φαρμακίδη επίθεσης, αποτελεί καταδικαστέαν πράξιν βίας και ως τοιαύτη θα διωχθή υπό των δυνάμεων του Νόμου και της τάξεως με πάσαν έντασιν και αποφασιστικότητα και οι ένοχοι θα υποστούν τας συνεπείας του νόμου. Ποιούμεν εν τούτοις έκκλησιν προς οσοσδήποτε ενέχονται εις την επίθεσιν κατά του κ. Φαρμακίδη όπως επιτρέψουν εις ψυχραιμοτέρας σκέψεις να πρυτανεύσουν και να σεβασθώσι την ασφάλειαν και την ελευθερίαν του κ. Φαρμακίδη.

(Μεταγλώττιση)

"Από οποιαδήποτε αισθήματα και αν κατέχονταν τα ανεύθυνα άτομα, τα οποία διέπραξαν τη επίθεση κατά του κ. Φαρμακίδη δεν δικαιολογούνται να λάβουν το νόμο στα χέρια τους και να διαπράξουν αδίκημα. Η πράξη τους αποτελεί αδίκημα και ως τέτοιο θα τιμωρηθεί. Μπορώ να σας διαβεβαιώσω ότι η Αστυνομία καταβάλλει σύντομες προσπάθειες προς ανακάλυψη και τιμωρία των ενόχων και ότι όπως πάντοτε η αστυνομία θα πράξει το καθήκον της χωρίς προκατάληψη ή εύνοια.

Οποιαδήποτε παρεμπόδιση της ελευθερίας του τύπου αποτελεί κίνδυνο κατά της ιδίας της ελευθερίας του κράτους. Το Κράτος όμως παράλληλα δικαιούται να αναμένει από πρόσωπα που ασχολούνται με την υψηλή αποστολή της δημοσιογραφίας να αρθούν στο ύψος της αποστολής τους και να ακολουθούν τα πλαίσια της κοσμιότητας και αξιοπρέπειας, συμπεριφερόμενα ως υπεύθυνα και πολιτικά ώριμα άτομα.

Εκφεύγοντες από τα πλαίσια αυτά και ασκούντες αντί υπεύθυνης και έντιμης αντιπολίτευσης, η οποία είναι γόνιμο πολιτικό στοιχείο, κακόβουλη και υβριστική επίθεση εναντίον των αντιπάλων τους πρέπει να έχουν υπόψη τους ότι η τέτοια ανεύθυνη δημοσιογραφία εξεγείρει και εξάπτει τα συναισθήματα ατόμων, τα οποία με πολλήν αγάπη και εκτίμηση περιβάλλουν τους αντιπάλους τους.

Όσοι αντιλαμβάνονται τη δημοσιογραφία ως κοινωνικόν και πολιτικό λειτούργημα πρέπει και ως λειτούργημα να την ασκούν.

Παρ' όλ' αυτά η επίθεση κατά του κ. Φαρμακίδη, αποτελεί καταδικαστέα πράξη βίας και ως τέτοια θα διωχθεί από τις δυνάμεις του Νόμου και της τάξης με κάθε ένταση και αποφασιστικότητα και οι ένοχοι θα υποστούν τις συνέπειες του νόμου. Κάμνω εν τούτοις έκκληση προς οσοσδήποτε ενέχονται στην επίθεση κατά του κ. Φαρμακίδη όπως επιτρέψουν σε ψυχραιμότερες σκέψεις να πρυτανεύσουν και να σεβασθούν την ασφάλεια και την ελευθερία του κ. Φαρμακίδη".

Ενώ γίνονταν οι δηλώσεις οι τραμπούκοι

κυκλοφορούσαν ένα νέο φυλλάδιο το οποίο είχε ως επικεφαλίδα τη φράση " Τώρα μόλις αρχίζομεν".

Προειδοποιούσαν επίσης: "Η επιβληθείσα τιμωρία εις την " Εθνικήν" ήτο φυσικόν να προκαλέσει συγκίνησιν εις την κοινήν γνώμην... Η "Εθνική" επενόησε την δήθεν επίθεσιν κατά των τυπογραφείων της. Εθεωρήσαμεν τότε καθήκον μας να ανακόψωμεν τη αντεθνικήν πορείαν της, διά να προλάβωμεν τον όλεθρον τον οποίον ητοίμαζε διά τον λαόν μας... Ο ΑΓΩΝ ΣΥΝΕΧΙΖΕΤΑΙ".

Στο χορό των δηλώσεων εισήλθαν στις 29 Απριλίου και ο Ιωάννης Κληρίδης και ο γιος του Γλαύκος, υπουργός Δικαιοσύνης.

Ο Ιωάννης Κληρίδης επέρριψε την ευθύνη για τα επεισόδια σε βάρος της "Εθνικής" και την απαγωγή του Αντώνη Φαρμακίδη στη μεταβατική Κυβέρνηση και επικαλέστηκε παράλληλα και το απόσπασμα του δευτέρου φυλλαδίου των απαγωγέων που ανέφεραν ότι "η Εθνική επενόησε την δήθεν επίθεσιν κατά των τυπογραφείων της".

Ακόμα ο Ιωάννης Κληρίδης επέκρινε ως πολύ χλιαρές τις δηλώσεις καταδίκης των βανδαλισμών από τον Πρόεδρο Μακάριο και τον υπουργό Εσωτερικών Τάσσο Παπαδόπουλο.

Είπε ακόμα ότι κακώς απέδωσαν τα όργια κατά των ανθρωπίνων δικαιωμάτων σε ανευθυνα πρόσωπα και πρόσθεσε υπαινιχισμός ότι ο Φαρμακίδης είχε δολοφονηθεί:

"Οι "συνεχισταί του αγώνος", οι οποίοι εκαυχήθησαν ότι με την δολοφονίαν του Φαρμακίδη", μόλις άρχισαν, δεν είναι άγνωστα και ανεύθυνα πρόσωπα. Μπορεί να είναι ακόμα άγνωστα ως πρόσωπα. Αλλά είναι καλώς γνωστά ως ομάς και εκείνο το οποίον εχρειάζετο ήτο διαταγή εκ μέρους των υπευθύνων διά την τήρησιν της τάξεως προς τους γνωστούς συνεχιστάς του αγώνος και όχι απλώς έκκλησις προς αγνώστους ανευθύνους.

"Επεχειρήθη να δικαιολογηθή η κατά της ελευθερίας του τύπου εγκληματική δράσις " των

συνεχιστών του αγώνος" με το ότι η αρθρογραφία της "Εθνικής" ήτο υβριστική. Από ποιούς; Από εκείνους των οποίων ελαχίστας των ύβρεων παρέθεσα ανωτέρω, και από μερικές ομοφρονούσας μετ' αυτών εφημερίδας".

Στον Ιωάννη Κληρίδη απάντησε ο γιος του Γλαύκος Κληρίδης, υπουργός Δικαιοσύνης στη μεταβατική κυβέρνηση, ο οποίος επέκρινε τον πατέρα του ότι στηρίχθηκε σε φήμες για όσα είπε για τις ευθύνες της μεταβατικής.

Ακόμα ανέφερε ότι έπρεπε όποια στοιχεία είχε έπρεπε να τα δώσει τουλάχιστον στον ίδιο, ως υπουργό Δικαιοσύνης και πρόσθεσε αναφερόμενος στις καταγγελίες του πατέρα του για τις δηλώσεις του Μακαρίου:

"Ο κ. Ιωάννης Κληρίδης σχολιάζων τας δηλώσεις του Μακαριωτάτου και του υπουργού των Εσωτερικών διά των οποίων κατεδικάζοντο αι επιθέσεις κατά της Εθνικής και του κ. Φαρμακίδη χαρακτηρίζει ταύτας ως χλιαράς και ισχυρίζεται ότι διά τούτων επιχειρείται δικαιολογία των επεισοδίων λόγω της υβριστικής αρθρογραφίας της Εθνικής. Διά των δηλώσεων των ο Αρχιεπίσκοπος και ο υπουργός των Εσωτερικών εντόνως και ουχί χλιαρώς κατεδίκασαν τας τοιαύτας πράξεις, αμφότεροι δε ετόνισαν ότι ουδεμία πρόκλησις εδικαιολόγει τοιούτου είδους βιαιοπραγίας. Ο Μακαριώτατος δε ιδιαιτέρως εχαρακτήρισε ταύτας ως υποβιβάζουσας τον πολιτισμόν του λαού μας.

Εχω την βεβαιότητα οτι ο κ. Ιωάννης Κληρίδης προσπαθεί να πείση την κοινήν γνώμην ότι είναι ο μόνος υπερασπιστής της ελευθερίας του τύπου. Είμαι απολύτως πεπεισμένος ότι ο λαός της Κύπρου γνωρίζων καλώς τα γεγονότα δύναται να κρίνη ορθώς περί τούτου και να εξαγάγη ο ίδιος τα ιδικά του συμπεράσματα".

Στο μεταξύ την επομένη της απαγωγής του Φαρμακίδη, ο μετέπειτα πρεσβευτής της Κύπρου στην Αθήνα Νίκος Κρανιδιώτης επισκέφθηκε το στρατηγό Γρίβα στο σπίτι του στην ελληνική πρωτεύουσα και τον διαβεβαίωσε από μέρους του Προέδρου της

Δημοκρατίας ότι "ο Μακαριώτατος πιστεύει ότι η διάλυση των σελίδων της " Εθνικής" ήταν σκηνοθεσία της εφημερίδας.

Ακόμα του ανέφερε ότι ο Αρχιεπίσκοπος λυπόταν για την απαγωγή του Φαρμακίδη, δεν είχε καμιά σχέση με αυτήν και ότι κατέβαλε προσπάθειες για τη σύλληψη και τιμωρία των δραστών".

Ο Γρίβας απάντησε έντονα στον Κρανιδιώτη και του έδωσε γραπτή απάντηση που διαβιβάστηκε στον Αρχιεπίσκοπο, γραμμένη σε έντονο επίσης ύφος.

Ελεγε ότι η κατάσταση στην Κύπρο ήταν τραγική και αν δεν λαμβάνονταν άμεσα και αποτελεσματικά μέτρα, υπήρχε το ενδεχόμενο να οδηγηθεί ο Κυπριακός ελληνισμός σε εμφύλιο πόλεμο.

Ελεγε ακόμα στον Μακαριώτατο ότι η κατάσταση είχε ξεφύγει από τον έλεγχο του Αρχιεπισκόπου, που δεν μπορούσε να ελέγξει τις κλίκες που είχαν δημιουργηθεί και εξέφραζε φόβους ότι με τα καθημερινά σχεδόν έκτροπα στην Κύπρο δικαιωνόταν η άρνηση της Βρετανίας να αποδώσει ελευθερία στον Κυπριακό λαό.

Ο Γρίβας δεν παρέλειψε να κάμει αναφορά και στον κομμουνισμό, τονίζοντας ότι με τις πράξεις αυτές ενισχυόταν η Κυπριακή Αριστερά, που παρουσιαζόταν ως σηματοφόρος της ελευθεροτυπίας και των κρατικών ελευθεριών.

Τέλος στην επιστολή του διατύπωνε φόβους ότι τα γεγονότα αυτά θα είχαν σαν αποτέλεσμα να χαθεί η εμπιστοσύνη των ξένων προς την Κυπριακή Πολιτεία, που δεν είχε ακόμα δημιουργηθεί επίσημα, πράγμα που θα είχε αντικτυπο πάνω στην ευημερία και οικονομία της.

Ο Γρίβας επεκαλέσθη το μνημόνιο της Ρόδου, για τη διάλυση των ενόπλων ομάδων και διατύπωσε τις αξιώσεις του:

α). Οπως αποκαλυφθούν το ταχύτερο οι δράστες και οι ηθικοί αυτουργοί του εγκλήματος και τιμωρηθούν παραδειγματικά.

β). Οπως ανευρεθεί και παραδοθεί αμέσως ο Φαρμακίδης.

γ). Οπως αφοπλισθούν οι κλίκες και διαλυθούν.

δ). Οπως κατά τις συμφωνίες της Ρόδου καταργηθεί το αστυνομικό κράτος και εξασφαλισθεί πλήρως η ζωή και η ελευθέρα έκφραση γνώμης των πολιτών.

ε). Οπως καταβληθεί προσπάθεια συμφιλίωσης των αντιμαχόμενων μερίδων για να μη έχουμε στην Κύπρο τα θλιβερά επακόλουθα του ελληνικού διχασμού του **1916**.

ζ). Εφόσον ο αρμόδιος υπουργός (Τάσσος Παπαδόπουλος), υπουργός Εσωτερικών κατά τη Μεταβατική περίοδο) και ο διευθυντής της Αστυνομίας δεν πέτυχαν τη σύλληψη των δραστών και δεν είχαν την ευθιξία να παραιτηθούν, πρέπει να αντικατασταθούν.

Ο Γρίβας δεν πήρε καμιά απάντηση από τον Αρχιεπίσκοπο, όπως είχε ζητήσει στην επιστολή του και σε ανακοίνωση του, στις **2 Μαΐου 1960**, που διάβασε στους δημοσιογράφους ο γραμματέας του Μιχαλάκης Ρωσσίδης καλούσε το Μακάριο ωμά να παραιτηθεί γιατί η κατάσταση είχε ξεφύγει από τον έλεγχο του:

Χρησιμοποιώντας σκληρή γλώσσα ο Γρίβας αποκάλυψε τους απαγωγείς, που υπήρχε υποψία ότι ήταν πρώην αγωνιστές του στην ΕΟΚΑ, γκάγκστερ.

Ανέφερε ο Γρίβας στη δήλωση του στις **2 Μαΐου**:

"Κατόπιν τούτου είμαι υποχρεωμένος να καθορίσω τη θέση μου απέναντι των στυγερών εγκληματιών και του Αρχιεπισκόπου, η οποία είμαι βέβαιος ότι θα τύχη της επιδοκίμασias όλων των τιμίων και αγνών αγωνιστών καθώς και των υγιώς σκεπτομένων Ελλήνων.

1. Καταδικάζω το στυγερόν έγκλημα καθώς και οιαδήποτε πράξιν βίας εναντίον πολιτικών αντιπάλων υπό οιασδήποτε μερίδος.

2. Δεν θα ήθελα να πιστεύσω ότι ο Αρχιεπίσκοπος έχει σχέσιν με την σπείραν των δολοφόνων, αλλ' ατυχώς ο έλεγχος της καταστάσεως αποδεικνύεται εκ των γεγονότων, ότι εξέφυγε των χειρών του και δεν είναι εις θέσιν ουσιαστικώς να κυβερνήση. Συνεπώς ως πράξη ότι του επιβάλλει το

καθήκον και το συμφέρον του Κυπριακού λαού".

(Μεταγλώττιση)

" Κατόπιν τούτου είμαι υποχρεωμένος να καθορίσω τη θέση μου απέναντι στους συγγερούς εγκληματίες και του Αρχιεπισκόπου, η οποία είμαι βέβαιος ότι θα τύχει της επιδοκίμασias όλων των τίμιων και αγνών αγωνιστών καθώς και των υγιώς σκεπτόμενων Ελλήνων.

1. Καταδικάζω το συγγερό έγκλημα καθώς και οποιαδήποτε πράξη βίας εναντίον πολιτικών αντιπάλων υπό οποιαδήποτε μερίδας.

2. Δεν θα ήθελα να πιστέψω ότι ο Αρχιεπίσκοπος έχει σχέση με την σπείρα των δολοφόνων, αλλ' ατυχώς ο έλεγχος της κατάστασης αποδεικνύεται από τα γεγονότα, ότι ξέφυγε από τα χέρια του και δεν είναι σε θέση ουσιαστικά να κυβερνήσει. Συνεπώς ως πράξει ότι του επιβάλλει το καθήκο και το συμφέρο του Κυπριακού λαού".

Στη δήλωση του της 2ας Μαΐου ο Γρίβας αποκάλυπτε κάτι το φοβερό. Ελεγε ότι ο Νίκος Κρανιδιώτης του είχε διαβιβάσει τα εξής εκ μέρους του Μακαρίου: "Οτι τα γεγονότα της 23ης Απριλίου, τα αφορώντα την καταστροφήν των τυπογραφικών πλακών της "Εθνικής" είναι σκηνοθεσία της ιδίας εφημερίδος".

Η φράση περί σκηνοθεσίας ήταν πανομοιότυπη με τη φράση "η Εθνική επενόησε την δήθεν επίθεσιν κατά των τυπογραφείων της" και είχε χρησιμοποιηθεί σε φυλλάδιο των τραμπούκων και την είχε επικαλεσθεί και ο Ιωάννης Κληρίδης στη δήλωση του στις 29 Απριλίου 1960.

Όπως γνώσθηκε εκ των υστέρων την απαγωγή του Αντώνη Φαρμακίδη είχε διενεργήσει μια ομάδα αγωνιστών φανατικών υποστηρικτών του Μακαρίου που πίστευαν ότι με τον τρόπο αυτό τον υπηρετούσαν καλύτερα και ότι θα σιγούσε μια φανατική αντιπολιτευτική φωνή εναντίον του και ιδιαίτερα

πολύ επικριτική εναντίον των αγωνιστών.

Η συνεχιζόμενη κράτηση του Φαρμακίδη έκαμνε όμως κακό, παρά καλό στον Μακάριο, τον άνθρωπο που ήθελαν να βοηθήσουν όπως πίστευαν.

Έτσι, χωρίς έχει αποδειχθεί ποτέ-τουλάχιστον επίσημα- ότι ο Μακάριος είχε οποιαδήποτε σχέση με την απαγωγή, ο Αρχιεπίσκοπος, υποψιαζόμενος ότι ανάμεσα στους απαγωγείς θα πρέπει να ήταν μερικοί από τους πιο δυναμικούς υποστηρικτές του κάλεσε μερικούς από αυτούς και τους τόνισε ότι για το καλό της Κύπρου ο Φαρμακίδης έπρεπε να βρεθεί και να ελευθερωθεί.

Σύμφωνα με τον Πέτρο Πετρίδη το μήνυμα έφθασε στους απαγωγείς και στις 4 Μαΐου, αποφάσισαν ότι έπρεπε να αφεθεί ελεύθερος ο Φαρμακίδης.

Πίστευαν ότι είχε δοθεί στο Φαρμακίδη ένα καλό μάθημα αλλά και σε όσους σκέφτονταν να ακολουθήσουν το παράδειγμά του μια σαφής προειδοποίηση.

Την ίδια μέρα το απόγευμα ο στρατηγός Γρίβας κάλεσε στο σπίτι του τον Νίκο Κρανιδιώτη και του ζήτησε μέχρι τη επομένη το μεσημέρι να παραδοθεί ο Φαρμακίδης νεκρός ή ζωντανός, διαφορετικά θα έκαμνε δριμύτατες δηλώσεις εναντίον του Αρχιεπισκόπου.

Του ζήτησε επίσης να διαβιβάσει στον Αρχιεπίσκοπο Μακάριο αμέσως την αξίωση του και του υπαγόρευσε μια δήλωση καταδίκης της απαγωγής που θα έκαμνε ο ίδιος στις αθηναϊκές εφημερίδες λέγοντας του ότι τον θεωρούσε και αυτόν υπεύθυνο για την απαγωγή.

Ο Κρανιδιώτης έφυγε από το σπίτι του Στρατηγού και επικοινωνήσε με τον Μακάριο στη Λευκωσία, ενώ έδιδε και στον Αθηναϊκό τύπο την δήλωση του με την οποία καταδίκασε το έγκλημα.

Την ίδια εκείνη νύκτα οι απαγωγείς έπλυναν πρόχειρα τον Φαρμακίδη που βρισκόταν σε κατάσταση πλήρους ενξάντλησης και τον έβαλαν σε αυτοκίνητο φημωμένο και με δεμένα τα μάτια και τα χέρια.

Έκαμαν μερικές βόλτες και τον άφησαν σε ένα λατομείο λίγο έξω από το Γερόλακκο, κοντά στη

Λευκωσία.

Γύρω στις 2 το πρωί της 6ης Μαΐου η Αστυνομία έπαιρνε ένα ανώνυμο τηλεφώνημα με οδηγίες για τον τόπο που θα εύρισκαν τον Φαρμακίδη.

Στο μεταξύ εκείνος κατόρθωσε, τρίβοντας το πρόσωπο του σε μια πέτρα να αφαιρέσει το φίμωτρο. Η ομάδα των αστυνομικών άρχισε έρευνες στην περιοχή και οι αστυνομικοί του φώναζαν για να τον εντοπίσουν. Τους απάντησε με αδύνατη φωνή. Το μαρτύριο του είχε πάρει τέλος.

Οι αστυνομικοί τον μετέφεραν εξαντλημένο στο σπίτι της αδελφής του Μαρίας Τσιμίλλη στον Άγιο Παύλο όπου τον επισκέφθηκε ο γιατρός Πιερρόνι και του έδωσε μια δυνατή δόση καταπραϋντικών για να κοιμηθεί.

Την ίδια ημέρα το απόγευμα η Αστυνομία επέτρεψε στους δημοσιογράφους να τον επισκεφθούν. Εκείνοι που περίμεναν κεραυνούς εναντίον των απαγωγέων του απογοητεύθηκαν. Στη δήλωση του, που διάβασε με φωνή που μόλις ακουγόταν, ενώ ήταν ξαπλωμένος στο κρεβάτι, έλεγε ότι συγχωρούσε τους απαγωγείς του, που ήταν αγνοί και είχαν κινηθεί από ανώτερα ιδανικά, γιατί πίστευαν ότι έτσι εξυπηρετούσαν το συμφέρον της πατρίδας τους.

Η Αντιπολίτευση μίλησε για προκατασκευασμένες και υπαγορευμένες δηλώσεις, αλλά ο ίδιος επανέλαβε πολλές φορές ότι η ανακοίνωση ήταν αποτέλεσμα δικής του αποκλειστικά σκέψης.

Η δήλωση του Αντώνη Φαρμακίδη, που τόσες συζητήσεις προκάλεσε αλλά και που αποκαλύπει πολύ παραστατικά την κατάσταση που επικρατούσε τότε έχει ως εξής σε μεταγλώττιση:

"Πρωτίστως ευχαριστώ τον Πανάγαθο Θεό διότι με βοήθησε να βγω ζωντανός από το Βασίλειο του Αδου, όπου έζησα επί δώδεκα συνεχείς ημέρες. Ευχαριστώ επίσης τον Αρχιεπίσκοπο Μακάριο για τη θερμή έκκληση την οποία απηύθυνε για τη σωτηρία μου και η οποία εξ όσων είμαι σε θέση να γνωρίζω έφθασε στην

πλέον κατάλληλη στιγμή.

Το ίδιο επιθυμώ να πω και για τον αρχηγό Διγενή για τη θερμή του συμπαράσταση και τον υπουργό των Εσωτερικών κ. Τάσσο Παπαδόπουλο. Είμαι εγγνώμων προς την Ένωση Συντακτών και προς ένα έκαστο χωριστά για την κατανόηση και την θερμή συμπαράσταση της οποίας έτυχα όπως και προς όλους εκείνους, οι οποίοι ενδιαφέρθηκαν για την τραγική μου περιπέτεια.

Εζήσα δώδεκα μέρες ανείπωτου σωματικού και ψυχικού μαρτυρίου. Δεν κρίνω και πολύ περισσότερο δεν κατηγορώ τους απαγωγείς μου. Εμείς οι δημοσιογράφοι, ανεξάρτητα του εάν κατέχουμε ή όχι υπεύθυνο πόστο, είμαστε πάντοτε καθαρά επαγγελματίες εκτελούντες συνήθως διαταγές και εντολές άλλων, έστω και αν πολλές φορές δεν συμφωνούμε στην γραμμή και τον τόνο της εφημερίδας στην οποία ο καθένας μας εργάζεται.

Δεν μπορεί ένας να καταδικάσει σε θάνατο τον κατασκευαστή ή τον τεχνίτη ενός όπλου απλώς διότι το όπλο τούτο συνέβη να χρησιμοποιηθεί από άλλη ή άλλους για ένα κακό σκοπό.

Έτσι πρέπει να μας βλέπουν και να μας κρίνουν όλοι. Δεν μνησικακώ κατά των απαγωγέων μου. Μου συμπεριφέρθηκαν κατ'ανάγκην ίσως σκληρά.

Αλλά υπήρξαν συγχρόνως ιπποτικοί και τίμιοι απέναντι μου. Οι φύλακες ήταν πάντοτε απέναντι μου ευγενικότατοι. Και όταν συνελήφθηκα συνέπεσε να φέρω μαζί μου ένα σεβαστό ποσό (χρημάτων), το οποίο παρέμεινε άθικτο.

Είπα δεν κρίνω την πράξη τους ούτε και μου δόθηκε καιρός να διαβάσω το πως ο Τύπος, δικός μας και ξένος, την σχολίασε.

Πάντως εκτός από τις ελάχιστες ενδείξεις που έχω υπόψη μου σχημάτισαν την αντίληψη ότι αυτοί ορμήθηκαν στην πράξη τους από αγνό πατριωτικό αίσθημα. Λυπούμαι διότι στο σημείο αυτό δεν μπορώ να είμαι αποκαλυπτικότερος. Πάντως όσο και αν η ανωτέρω άποψη μου σας φανεί παροδοξολογία, για μένα

είναι πεποίθηση και πιστεύω ειλικρινά σε αυτή.

Ζούμε σε πολύ δύσκολες εποχές με συγκρουόμενες αντιλήψεις και ασσθήματα. Το δίκαιο δεν είναι απόλυτο και είναι πολλοί που μπορεί από αγνότητα προθέσεων να φθάσουν στα άκρα, έστω και σε ενέργειες που δεν είναι δημοκρατικές, σε μια αγωνιώδη προσπάθεια να δουν το έργο, υπέρ του οποίου αγωνίστηκαν και θυσιάσαν τη ζωή, συγγενείς και σταδιοδρομία να φθάνει σε κάποιο τέλος να καρποφορεί.

Μιλώ χωρίς να αναφέρω πρόσωπα. Και όμως ελπίζω, ότι όλοι σας αντιλαμβάνεστε σε ποιους αναφέρομαι. Υπάρχει σήμερα στην Κύπρο μια τάξη ανθρώπων, η οποία όφειλε να τυγχάνει σεβασμού όλων και όμως ακούστηκαν προπηλακισμοί εναντίον τους από πολλές κατευθύνσεις δυστυχώς.

Είναι η τάξη των αγωνιστών μας. Μέχρι σήμερα πίστευα εγώ, ότι όλοι μας αγωνιστήκαμε και συνεισφέραμε στον αγώνα. Οι δώδεκα μέρες παραμονής μου στο βασίλειο του Άδου, σε ένα κρησφύγετο, όπου δοκίμασα τις ίδιες περίπου ψυχικές αγωνίες τις ίδιες στερήσεις, κακουχίες, λαχτάρες και κινδύνους μου έδωσαν να καταλάβω τι ετράβηξαν οι άνθρωποι αυτοί για τέσσερα ολόκληρα χρόνια και να στέκομαι σήμερα γεμάτος θαυμασμό μπροστά στον ηρωισμό και την υπεράνθρωπη θυσία τους.

Οι άνθρωποι αυτοί βλέπουν σήμερα με πόνο και πικρία εκείνο που δημιούργησαν έστω και αν αυτό όπως όλοι μας πιστεύουμε, δεν είναι το παν, να κινδυνεύει να καταστραφεί εξ αιτίας των διαφωνιών, των αντιγνωμιών και των διαιρέσεων μας.

Είναι μοίρα κακή, είναι κατάρα της φυλής μας ο διχασμός. Δικαιολγώ λοιπόν πλήρως τους ανθρώπους αυτούς, εγώ που γεύθηκα σε μικρογραφία τα δεινά τους έστω και αν κάποτε ο βαθύτατος πόνος τους, η απόγνωση τους θα έλεγα, τους οδηγεί σε πράξεις, οι οποίες με τον στενό δημοκρατικό φακό, κρινόμενες φαίνονται ότι δεν διεκδικούν δημοκρατικές δάφνες.

Είναι ωραίο να ενθυμούμαστε την δημοκρατία.

Αλλά όταν αυτή υπάρχει σε όλες τις εκδηλώσεις της ζωής. Εκεί όπου δεν υπάρχει δημοκρατία, θυσιών, το να επικαλούμαστε πάντοτε αυτή τη λέξη και να την επισείουμε ως λάβαρο προς υποστήριξη των απόψεων μας, είναι πράξη άδικη.

Στη ζωή έχουν περισσότερα δικαιώματα εκείνοι που προσφέρουν και τα περισσότερα. Ελπίζω να γίνομαι κατανοητός. Ίσως πολλοί να πουν ότι κομίζω από το βασίλειο του Αδου καινά δαιμόνια. Λυπούμαι αν απεγοήτευσα μερικούς από σας. Είναι αλήθεια ότι εκεί κάτω στο άντρο του Αδη, όπου μαρτύρησα αλλά και γνώρισα συγχρόνως μερικούς τίμιους αγωνιστές, ανέννησα. Ήταν για μένα μια Κολυμβήθρα του Σιλβάμ. Δεν ντρέπομαι να το πω. Δεν μνησικακώ λοιπόν κατά των απαγωγέων μου. Χάρη στον πόνο που ένιωσα και τα βάσανα που υπέφερε έμαθα να σκέπτομαι βαθύτερα και ανθρωπιστικότερα. Ο πόνος είναι πάντοτε μεγάλος δάσκαλος".